

Latvian Agricultural

22

Ūkiškasis

Kalendorijs

Bei der Zensur nichts zu erinnern gewesen.

ooo ooo ooo ooo **Tilžeje** ooo ooo ooo ooo

Vydūnas

Ūkiškasis
Kalendorius
1916 m. Tilžė

Didysis Karas.

Iš ko karas kilęs yra.

am tie karai? gal ne vienas mūsų dejavo. Tikra, karai yra baisus dalykai. Žudymas ir nuolat žudymas. Daugiau nieko. Kiek čia skaudėjimo! Kiek čia kraujo praliejimo! O ašaros tų, iš kurių paplėšė baisyji karo mirtis mylimą sūnų, brolių, bernelių, yra be saiko! Ką bepasakysi!

Pagalčiau užėina pačiam kraštui! Vis dažniau matyti gaisrai vakarais! Vis garsiau girdėti šovimas, kanulių griovimai! O žmonės bėga nešdami ar veždami, ką pagriebti dar suspėjo! Nors gyvi nori išlikti! Baimė juos veja. Matyti, kaip išgastis drasko jų širdį! Tai stovi pailsę ir atsigrežia. Ten dega namelis! Ten, kur visokių valandelių praleido. Visa dabar žuvusi! Gyvenimas suardytas. Kuone būtų geriau, kad ir žūtai! O tik vis dar nori gyventi!

Kam tik tie karai? Ar nebutume ramiau sau gyvenę? O gal ir susilaukę dar palaimingų valandų. Jų taip reta! Kam tik ir reikia gyventi? Kam šis pasaulis, kad jis toks skaudus? Ar yra koks Dievas, kurs jį sutvėręs valdo? Ar gal velnias jau pragaru pavertęs pasaulį?

O nėra matyti dar galo? Kam tik tie karai! Tokie nuvargę visi žmonės! Manytume įmigti ir nebe-pabusti. Tai nieko nebežinotai! Nieko! Ir būtų ramu.

Bėga žmonės tolyn. Mat, karo audra ir mus dabar apsupa. Šauja, muša, bado, duria! Čia guli

201889

lavonai! Čia dejuoja sužeistieji. Ten bėga sumuštieji. O laimėtojai rykaudami skubinas juos vyti! Koks tas gyvenimas! Kas tik užėjo ant žmonių! Ar galėsime kuomet-nors suprasti!

*

*

*

Tur but tikrai be širdies, be sielos (dušios) yra tie žmonės, kurie tą baisiųjų karą sukėle! Kitaip ir vos begalima manyti. Vieni todėl kaltina vieną, kiti vėl antrą. O rodos ir bus taip, kad vienas antras žmogus daugiau yra nusikaltęs, kad karas sukilo. Bet visa geriau suprasdamas, tik kitaip dar sakysi. Kurs kaimyno trobą uždega, yra tikrai piktas žmogus. Bet iš kur jo piktumas parėjo? Tai sužinoti svarbu. Piktumas yra vyriausias piktadaris. O nusizengę yra visi tie, kurie šį piktumą yra gaminę ir auginę.

Visai taipo-jau karas yra sukilęs. Jis paeina iš ypatingų troškimų, kurie yra užvaldę žmonių širdis. Išlengvo tie troškimai augo, labai išpalengvo. Jie turėjo pasisekimų. Ir jie didėjo. O pagaliaus susitiko su kitų troškimais. Tuomet ir pradėjo kruvina kova.

*

*

*

Žiurint į kovojančius, pasirodo štai kas. Viduryj stovi Vokietis. Į jį kerta Rusas, Fransas (Francuzas), Anglas, Belgas, Serbas, Italas, Japonas. Berods Austras-Madjaras (Vengras) stovi šale jo, dargi Turkas. Ir karo pradžia, kaip tik buvo tarp Austro ir Serbo. Tačiau visas pasaulis kalba apie karą prieš Vokietį.

Ir iš tiesos, Vokietis yra viso karo pradžia ir pabaiga. Tai kuone išveiza, buk jis karą pradėjęs. Taip ir buvo sakoma. Gal daroma tai dar ir šiandien. Ar ne Austrai pirma apsakė karą Serbams ir Vokietis Rusams? Teisybė ir yra. Dar gi sako, Vokietis Austrą spyręs į priešakį. Ir nieko daugiau nežinodamas, turi tikrai stebėtis, kad taip nusidavė. Mat Fransas, Rusas ir Anglas nekentė Vokiečio. Ir jie buvo tvirtą sutartį prieš jį padarę. Dar gi karui prieš jį pasiruošę. O senai jau žvelgė šniairiai į jį. Senai jam karo jau reikėjo bijoti.

O seniau Rusas³ buvo silpnas. Japonas buvo jį sumušęs. Tuokart būtų Vokiečiui laikas patogesnis buvęs. Kodėl tai dabar tik tepradėjo? Ar buvo visai apjaukęs? Ar tikėjo greit laimėti? Arba pagaliaus, ar jam nebebuvo ko laukti? Jam tik tebeliko žūt — būt? Nelengva atsakyti į visus tuos klausimus, norint būti teisingam. Reikia sužinoti naminius visų kovojančiųjų geidimus, norus, pasistengimus. Nepavienių žmonių. Rusas, Anglas, Fransas, Vokietis turi savo valstybę (karalystę). O koks linkimas, koks troškimas čia tojoj gyvas yra, toks žinoma bus ir Ruso, Anglo, Franso, Vokiečio pasielgimas su viens kitu. Todėl reikia mažumą pažvelgti į tai.

*

*

Rusų valstybė nebuvo visumet tokia didelė kaip dabar. Ji pradėjo nuo mažo. Tai buvo Maskva 1500. mt. Išlengvo ji didėjo. Užėmė Europos rytus ir šiaurę. Tad pietus ir pagaliaus vakarus. Beveik visur gyveno Nerusai. Vakaruose Lietuviai ir Lenkai. Pakluvo jie visi Maskoliams. Ir toli rytuose Azijoje pasiemė Rusai didžius pločius kaip, paveikslui, Sibirą. Bet ir tos jiems neužteko. Tai susikirto su Japonais 1905. mts. Ir rytuose Rusijos didėjimas turėjo sustoti. Tačiau gana daug buvo susiplešę. Mat Rusai yra užvaldę šeštadalį viso pasaulio žemės arba daugiau negu 20 milijonų kilometrų keturkampių su 174 mil. gyventojų.

Nebegalėdami užgrobti nieko rytuose, Rusai žiūrėjo, ar nebūtų ko pasiimti pietuose ir vakaruose. Iš tikrųjų pasisekė Persijoje gauti, sakysime, užveizdą ant Persijos šiaurės dalies 1907. mts. O vakaruose buvo sakoma, buk griūvianti Turkija ir Austrija. Tai, rodos, bus galima kiek vėl užvaldyti. O jeib rastų užuojautą, skelbė norinti buti visų Slavų bažnyčios apgynėja ir parama. Tik tuli Slavai nebuvo stačiatikiai. Tuli griežtai reikalavo savo tautos bažnyčios, kaip tai padarė Bulgarai. Ir nebuvo galima tokiu skelbimu daug pasiekti. Surado Rusai kitą. Pranešė, buk jie gįsią silpnuosius Slavus, kurie velką Austrų ir kitų jungą.

O tai patiko tuliams. Ir nieks, rodos, nepamanė, jog vilkui pabėgęs, meškai pakluvi. Tikrai tas jungas,

kurį Rusai yra uždėję Rusijos Nerusams, yra daug sunkesnis negu tas, kurį velka kad ir Austrijos Slavai, jeigu jiems jungas ir butų jau uždėtas. Mat Lenkai, Rusinai, galėjo savo dalykams pas savo brolius Austrijon nubėgti. Čia jie rado paramos ir apsaugos. Austrijos Lenkai ir Rusinai tam nebėgo Rusijon. Taipojau ir Lietuviai Tilžėje ir kitur Mažoj Lietuvoj spauzdino savo raštus. Aišku, kur buvo jungo. Todėl, rodos, nėra manytina, kad Rusai nebutų buvę Austrijos Slavams išliuosiuotojai, bet tikrai žiauresni dar ponai.

Rusija norėjo didėti. O tam butinai reikalinga kitų gyvenamus kraštus pasiimti. Bet kas mąsto daug apie tokius dalykus. Prasti žmonės to nedaro. Jie tiki, kas pasakoma. Ir mažųjų tautų vadovai laukia pasiekti savo tikslus. Taip Serbai norėjo susieiti į kruvą su savo broliais, kurie po Austrijos valdžia gyvena. Drąsiai jie pradėjo kovą, pasitikėdami Rusų parama, gal Rusų dar kurstomi. Serbų valstybė norėjo didėti. Tik užpakalyj stovėjo Rusija. Austrijai-Madžarijai griuvus, tokia maža Serbija tebutų Rusijai pusrytis buvęs.

Bet ar taip ir galima manyti? Kas bus, kaip visa kryps, nieks išanksto pasakyti negali. Teisybė! Bet žiūrint į tai, kas buvo lig šios dienos, Rusija negali greit kitokia pastoti. Nei augalas, nei gyvulis nesikeičia nuo dienos į dieną. O tokia valstybė, kuri yra didėjusi 400 metų, tikrai pasilieka, kas ji buvusi, jeigu audra jos nesugriauja. Iš Rusijos tebuvo lauktina, kad ji pavergs, ką ji užkariauti įstengs.

Tokia nuolatai didėjusi valstybė yra tarsi prisiurbusi didėjimo ir pavergimo dvasia. Tik atsiminkime, kokie ponai jos valdininkai buvo! Ar ne tikrai piningai tegalėjo jų širdį suminkštinti? O eidami augšty, numanysime, kaip tiems ponams buvo smagu be jokios atsakomybės kitiems duoti paliepinimus. Šimtmečiais augo ta dvasia. Šimtmečiais ji stiprėjo. Kas butų ją nubaigti galėjęs, kas jos troškimams ribas pastatyti!

Dar-gi dabar, kur kitos valstybės, butent Fransų ir Anglų, vakaruose buvo žadėję jai kelią kloti. Todėl

jau iš anksto Rusija buvo karui prisiruošiusi. Ir ji tik telaukė patogaus akies mirksnio, kad žengti vakaruosna per savo ribas (rubežius), jeib paskui jas kuotoliau pastačius.

Tik už Austrijos stovėjo Vokietija. Ir ji buvo prisitaisiusi ją ginti. Vokietija todėl rodėsi vyriausiu Rusijos didėjimo priešu. Ją apveikti todėl turėjo būti pirmasis uždavinys.]

*

*

Mažumą kitaip galime kalbėti apie Fransiją. Ji turėjo savo, galėtume sakyti, nustatytas ribas. Jose Fransų giminės jau iš seno pešdavos. Tuomet užėdavo jiems kaimynai, tai senieji Romos valdytojai, tai Germanai. Pastarųjų giminė, kuri vadinosi Frankais, jų šiaurę užvaldė. Ir iš jų paėjo garsusis Karolas Didysis (768—814 mt.). Jis visus Europos vakarus užkaravo. Iš Frankų Fransai ir turi savo vardą, kurį Vokiečiai sukraipę padavė Lenkams, iš kurių jį pasiėmėm ir sakome nevykusiai: Francusas.

Vėl Fransija menkėjo, tad ir vėl didėjo. Buvo ji 17. šimtmetyje pirmoji Europos valstybė. Tad vėl susmuko. Iš kilo 1789. mts. didžioji revoliucija, pašalino karalių valdymą ir įsteigė demokratiją, tai yra žmonių liaudės valdymas. Tik iš to neišėjo nieko gero. Žuvo daug žmonių. Kraujas buvo liejamas srovėmis. Ir didysis Napoleonas užėmė valdžią. Fransija pasieko augščiausiąjį savo garbės ir gyriaus laipsnį. Napoleonas kuone visą Europą apveikė ir suvedė visas valstybes į artimesnį sutarimą. Tik Rusija ir Anglija pasiliko priešingos. Ir pagaliaus visa Europa sukilusi sugriovė Napoleono galią.

Likosi Fransija vėl silpna. Jos karaliai nebuvo daug verti. Ir sukilo naujos revoliucijos. Tai užėmė Fransijos sostą kitas Napoleonas, pirmojo brolio sunus. Jis vadinosi Napoleonu III. Vėl pakilo Fransijos garsas. Vėl ji buvo pirmoji valstybė Europoj.

Tad sumušė ją Vokiečiai 1870 71. mts. ir paėmė jai didoką žemės plotį, vadinamą Lotharingą ir Elzasu. Buvo tuos kraštus Fransai 17. šimtmetyje nuo Vokietijos paplėšę. Bet Fransai dabar labai pyko Vokie-

čiams ir žadėjo keršyti. Buvo tam berods per silpni. Bet jie Afrikoj ir Azijoje užkariavo didžias žemes, taip kad turi dabar savo globoj 11 milijonų kilometrų keturkampių (qkm.) su 95 mil. gyventojų. Be to Fransai susitarė su Rusija, kad ją gelbėtų, kuomet kovos prieš Vokietiją. Be galo daug piningų jie įdavė Rusams, iš ko Rusijoje tuli žmonės turėjo didelę naudą, tik vargu prastieji. Iš Fransijos aukso buvo, taip sakant, Rusijos gyventojams kaliai sunkesni tikt grandiniai.

Dar-gi su Anglais pasisekė Fransams susitarti. Jie buvo buvę amžini priešai. Tik tiek metų augintas kerštas to nebojo. Ir dabar prieš Anglus Fransai jau nusileido. Manė prieš juos nieko ištaisyti negalesią. Tai nors Vokiečiams galės parodyti savo galią. Su ta mintimi Fransai nuolatai ruošės prieš Vokiečius ir vis šaukė, kad Vokiečiai esą jiems pavojus. O Vokiečių valdžia nepraleido progos, neišreikšdama Fransijai savo noro, su ja taikoj gyventi. Tik apie tai toji nieko žinoti nenorėjo, jei nebusią atiduoti Lotharingą ir Elzasas. O tie kraštai seniau buvo buvę grynai vokiški.

Dabar Rusijai kylant prieš Vokietiją, Fransijai pasirodė, buk laikas priėjęs Vokietijai keršyti. Ir matyti, iš kur karas kilęs.

* * *

Neturi sau lygaus Anglija, arba geriau sakant Britanija visame pasaulyje. Ji dabar laiko aprėpusi kuone 34 mil. kilometrų keturkampius su 40 mil. gyventojų. O tą neapsakoma didybę ji pasieko didėdama vos 300 metų. Gal reikėtų dar ir pasakyti, jog tik pastariais laikais ji tokia didė pastojo. Jos didėjimo tvanas kaip tik buvo pilname kilime. Pradėjo Anglai turėdami žemes nedaugiau negu 131 000 kilometrų keturkampių su gal nepilnais 3—4 milijonais gyventojų. O dabar $\frac{1}{3}$ viso pasaulio ir $\frac{1}{4}$ visų žmonių laiko pajungę. Tikrai nuostabus tai dalykas.

Kas tuos žmonės varė į tokį darbą? Rodos negali buti sunku pasakyti. Mano tuli, jog valstybės jieškančios sau naujų kraštų, kadangi gyvenimo prašymai

juos varą. Bet negali tai buti. Anglai buvo užauginę turtų ir didėjimo troškulį, kuriam nebebuvo ribų. Šiaip ir niebutų galima suprasti, kam reikia susiplėsti tiek kraštų.

- Todėl tas budas, kaip jie tuos didžius plotus užėmė, ir buvo labai ypatingas, butent šiurkštus, šlykštas ir kartu labai vylingas. Kuone nuolatai Anglai kur-noris pasaulyje turėjo savo karus. Tai čia, tai ten buvo sukilimų, riaušių ir reikėjo jas kruvinai numalšinti. Ne visuomet Anglai įstengė su pasisekimu kovoti prieš kitas valstybes. Ypačiai Fransija ir Rusija jai buvo per stiprios pastojusios. Tai bandė kitas valstybes ant jų užsiundyti. Ir kovodamos viena su kita pasilpo. Tuomet Anglams vėl buvo galima pasiimti pasaulyje kraštą, kurio tik norėjo. Visos turtingiausios pasaulio šalys yra Anglų rankose. Tai neatsitiko iš netyčių.

Pastarais metais Vokietija pasirodė Anglams ir jų didėjimui labai nepataiki. Anglai suprato, kad reiks liaudies žemės užgrobimu. Vokietys to nebeužleisias. Ir žinoma, Anglai kiek įmanydami bandė visus kurstyti prieš Vokietiją, kurie nors kokį priežastį turėjo jai pykti. Vėl Anglai norėjo, kad kitos valstybės jos gerui kovotų. Bet viešai jie nuolatai skelbė, jog kiti ypačiai Vokiečiai norėję karo ir jį pradėję. Yra ir gana daug žmonių, kurie tuo tiki. Bet negalimas dalykas yra paslėpti pamatinio Anglų troškimo. O tas kaip tik yra griežtas karo reikalavimas. Taip ir vėl matyti, iš kur karas yra kilęs.

*

*

Vokietijos gyvenimas yra labai ypatingas. Musų dienų Vokietija tėra sutverta tik 1870. mts. Nuo to laiko ji Europoj palaikė tą patį didumą. Tarsi su viršum $\frac{1}{2}$ milijono kilometrų keturkampių (qkm.) su 65 mil. gyventojų. Kituose pasaulio kraštuose ji, sutardama su kitomis Europos ir Azijos valstybėmis, pasiėmė šitas šalis, įsteigdama čia savo nausėdijas: Afrikoj pietų vakaruose 1884 mts., Afrikoj prie Gineos jurų Togo ir Kameruną 1884. mts., Afrikos rytuose 1885. 1890. mts. Šale Kameruno Adamauą 1898. iki 1902. mt. Azijoje Kiaučiau 1898. mt. Okėanijoje tulas

salas 1884., 85., 88., 98., 99. mts. Niekur nėra kas kardu užkariauta.

Tą reikia labai gerai pastebėti. Ir dabar Vokietija turi nausėdijų žemės maž-daug 1 mil. qkm. su 10 mil. gyventojų. Sulygindami tai su kitų valstybių užgrobimais, pamatome, jog Vokiečių nausėdijos yra labai mažos.

Pastebėtina yra, jog Vokiečių yra ir kitur. Gyvena jų palei Baltikos jurų kraštus Latvių ir kitų šalyse. Didžiausia Šveicų dalis yra Vokiečiai. Austrijoj jų yra taipojau tuli milijonai. Bet Vokietija nesistengė jų prisijungti. Rusijoje net buvo bandoma juos Rusais padaryti. Vokietija jų negynė. O seniau Šveicija, net Holandija bei Belgija priklausė prie Vokietijos. Bet jų nebandė užvaldyti.

Berods galima manyti, jog jai nebuvo tai galima. Kitų valstybių teisingumas to neprileidęs. Tik rodos, kad ko seniau netekęs, vėl pasiimi, ne kitaip kaip teisingai pasielgi. Apie kitųjų teisingumą kalbėti todėl negalima, bet veikiau apie jų pavydą. Ištikrųjų ir nebuvo kitiems neleisti Vokietijai pasiimti Vokiečių gyvenamų kraštų. Nebuvo Vokietijos bandomi tokie dalykai. Net visos tos valstybės, kurios suėjo į vieną Vokietiją, palaikė kiekviena savo karalių ir savo valdžią. Kiekviena visiškai saviška rupinas savo reikmenėmis. Tik vieni kiti dalykai yra bendri visai Vokietijai, paveikslui: keliavimo priemonės, krasa (postas), kareivija, atstovavimas svetimuose kraštuose. Tačiau ir kareiviai dar tarnauja tik savo kraštuose. Taip yra matyti, jog Vokietija labai atbojo įvairių mažų savo valstybių tiesas. Žinomas yra berods Lenkų, Lietuvių ir kitų padėjimas Vokietijoje. Pirma reikia pasakyti, kad jie tos Vokietijos valstybės gyventojais yra, kuri vadinama Prusija. Bet lyginant jų padėjimą į Lenkų ir Lietuvių Rusijoje, tegalima pasakyti, jog jis labai daug yra geresnis.

Ir iš viso to matyti, Vokietija toli ne tokia, kaip kitos didžios valstybės. Ji nepasiplėšė pačių Vokiečių gyvenamų kraštų, kurie seniau buvo Vokietijos dalys. Ji įvairiems kraštams paliko jų tiesas, ir svetimos tautos

žmonėms nesulyginamai daugiau teisių paliko negu, paveikslui, Rusija.

Bet kodėl visi kiti dabar taip kerta į ją ir šaukia, ji karą pradėjusi? Nesunku suprasti. Vokietija labai stiprėjo. Ir kiti bijojo, kad jiems nebebusią didėti, kaip jie trokšta. Ištikrųjų, Vokietija ir nerimastavo, kaip vieni kiti pasiėmė daugiau žemės kur-noris. Tai kitiems išveizėjo pavojinga. Nemanė jie, kad Vokietijai grumzdžia pavojus kitoms valstybėms taip nuolatai didėjant. Vokietija ginkliavosi. Ir tai kitiems išrodė pavojinga. Buk Vokietijai neturėtų rūpėti, kad kiti susitelkia prieš ją! Taip norėjo Fransai, Rusai, Anglai.

O pažvelgkime į Vokietijos didėjimą! Jos žinija augo nelyginamai geriau negu kitur. Vokiečių pramonė ir prekyba perviršėjo kitų, net vietose ir Anglų pramonę ir prekybą. Vokiečiai prekiaavo net pačioj Anglijoj, kaip ji prekiaavo kitose ne nuo Rusijos, Anglijos, Fransijos derinčiose šalyse, paveikslui Turkijoj. Čia Vokiečiai net tiesė geležinkelius. O Anglai bei Fransai to nieku budu užleisti nenorėjo. Reikėtų manyti, jog valstybės, kurios tiek yra susiplėšusios žemės, turėtų pagaliaus buti sočios. Bet kur tau! Pavydas joms neprileido buti ramioms.

Visa-tai žinant, kaip čia tegalima tik spręsti! Iš kur karas yra kilęs? Išrodo, lyg kalbame apie Vokietiją vien tik gerą. Bet mes to visai nenorime. Žinome pergeriau, ypačiai mes Lietuviai, kad ir Vokietijoj daug yra dar taisytina. Bet mėgindami visą, iš kur karas yra kilęs, te išeina štai kas:

Visos tos valstybės, kurios dabar kerta į Vokiečius, seniai jau maitino grobiančią dvasią. Vokietija, budama pastiprėjusi, stovėjo joms kelyje. Vokietija todėl turėjo buti šalinama. Ir todėl Vokietijos karas tebuvo tik atsigynimas.

*

*

Maža tesveria visame* Austrija - Madjarija. Į ją buvo jau seniau žiurima, kaipo į griuviančią galybę. Ji, rodės, lengvai pateksianti savo kaimynams. Tik Vokietija ją palaikė. Vokietija jai buvo ramstis. Dar gi todėl Austrija galėjo pasiimti svetimų kraštų.

Ji 1878. mts. užvaldė Turkų provinsas Bosną ir Hercegoviną. O 30 metų čia tvarką vedusi, ji skelbė jas galutinai paimsianti. Tos šalys Serbų tautos šakų yra gyvenamos. Todėl, rodos, Austrijos toks pasielgimas nevisai teisingas. But reikėjus tas šalis Serbijai palikti. Tik tuo Austrija būtų savo žuvimą prirengusi. O jos pasielgimas tik tėra visai menkas sulyginus su tuo, ką Rusija, Fransija, Anglija yra dariusi. Austrija, kitaip pasielgdama, būtų palikusi kitoms valstybėms tiesą didėti lig valios, pati nedidėdama. Žinoma, jog tai būtų prakilniau buvę. Ir karas būtų gal taip išvengtas. Tik dalykas tas yra, kad karas sukilo Austrijai to neatsižadant, ko kitos darė. Ir todėl negalima Austrijos bet vien kitų pasielgime rasti tai, iš ko sukilo didysis karas.

Artimiausiosios karo priežastys.

Turėdami omeny, kas augščiau pasakyta, galėsime geriau visa suprasti, kas buvo taip sakant regimoji karo priežastis.

Ercercogas Fransas Ferdinandas, Austrijos kaizerio įpėdinis, tapo su savo pačia, kuri buvo Čekų kilmės, užmuštas 28. Birželio 1914. mt. Serajevoje, vyriausiame Bosnos mieste. Paliko abu kelis dar nepriaugusius kudikius-našlaičius. Ir jausmingas žmogus turi nusi-gąsti dėl tokio biauraus užmušimo. Kam jis buvo daromas? Ar nėra jis visai žmonijai baisus dalykas? Ercercogas buvęs tylus dievobaimingas žmogus, pasekė labai sąžiningai bažnyčios pamokslus ir buvo labai mylimas Šventojo tėvo. Tokia-jau buvo ir jo pati. Ir abu gyvenusiu širdingiausiame sutarime. Kam tai juos užmušti?

Pasirodė, jog užmušėjas buvęs jaunas vaikinąs. Jo giminė buvo serbiška, bet jis Austrios pilietis. Kokią supratimą tas vaikas galėjo turėti apie savo darbą? Gal jis matė, jog valdantieji Austrai skraudė jo tautos žmones? Bet buvo žinoma, jog minimas ercercogas kaip tik norėjo Austrios Slavams daugiau dar suteikti tiesų. Todėl jis tikrai nebuvo užsipelnęs nekantos. Kam tai jį žudyti dar-gi ir jo pačią?

Pradėjo tyrinėjimai. Ir pasirodė, jog tas užmušimas priruoštas tapęs Serbijoje. Dalyvavę tame priruošime net Serbų valdininkai bei ofisierai. Tik visa tikrai nebuvo galima iširti. Mat Austrai neturėjo tiesos Serbijoje prasikaltėlių jieškoti. Ir jie reikalavo 23. Liep. iš Serbų valdžios, kad toji tai padarytų. Bet nesitikėdami, kad Serbai tai padarys teisingai, jie kartu prašė, kad Serbai leistų keliems Austrams tame jieškojime dalyvauti. O tai kaip tik netiko — Rusams.

Ira tai labai pastebėtinas dalykas. Rusijos svetimų dalykų ministras dėl tokio Austrios prašymo buvęs nusigandęs. Ir Rusija kiek tik įmanydama spyrė Serbus Austrios prašymui priešintis. Ir visa, kas lig šol parašyta yra, atminus išeina, jog Rusija ne be kaltybės tame Austrijos kaizerio įpėdinio užmušime. Serbai padrasinti Rusų pradeda ginkluoties ir atmeta vyriausiąjį Austrų prašymo dalyką. Dabar Austrai apsakė Serbams karą. Buvo tai 28. Liepos m. 1914. mt. Ir po kelių dienų sukilo kovos tarp Serbų ir Austrų.

Tuo berods didysis karas nebuvo dar pradėtas. Jeigu būtų kitos valstybės pasilikusios taikios, nebūtų jis žmonijos užnikęs. Bet Rusija ir Fransija pradėjo ginkluoties. Rusija sakė, neleisianti Serbijai kenkti. O Austrija kaip tik žadėjo jokių būdu nesiaurinti Serbijos ribų (rubežių), ir vien tik norinti Serbijos siundimus prieš Austriją numalšinti. Butų tai kitais laikais užtekę taiką tarp valstybių išlaikyti. Bet dabar tai nebuvo galima. Rusijos didėjimo troškimas tikėjo laiką priėjus, kuomet galės but vėl kartą sotinamas. Austrija rodės turinti griūti. Vokietija jos nuo to neapsaugosianti.

Veltui buvo Vokios kaizerio pasistengimai taiką (pakajų) išlaikyti. Veltui jis tikrino, kad ir Vokietija rūpysis tuo, kad nebūtų Serbijos ribos (rubežiai) siaurinamos. Negalėjo jo trusas turėti pasisekimo, kadangi senai jau buvo noras Rusijoje, Fransijoje bei Anglijoje netik Austrijos, bet vyriausiai pačios Vokietijos sugriauti.

Ir pagaliaus Vokietija pradėjo taipojau ginkluoties. Vokios kaizeris buvo pagaliaus pamatęs, jog karas nebėra išvengiamas. Ir jis apsakė Rusijai karą 1. Rugp. 1914. mt.

Kodėl jis nelaukė, kol kiti jam karą apsakys, lengva suprasti. Buvo senai patirta, kaip Rusai-Fransai-Anglai jau nuo pavasario 1914. mt. lankosi ir suprantama apie ką taria. Anglai visą savo laivyną buvo karui priruošę. Ir visos tos trys valstybės skubinosi su priruošimu baigti. Vokiečių kaizeris užklaudamas, kad atvirai pasakytų, kam visi tie ruošimai daromi ir negaudamas atsakymo, tuo karo apsakymu tarė aiškų žodį.

Ypačiai patiems Vokiečiams tai buvo reikalinga. Nenorėjo žmonės karo. Bet kaip jis tik apsakytas buvo, tai visi vyrai, kurie karui minklinti buvo, tvėrė už ginklo. Visi buvo užimti tos vienos minties, jog reikia kovoti už gyvybę, už Vokios kultūrą, už Vokietijos buvimą. Su karo apsakymu Vokietijai tikt tebuvo galima visas savo galias karui sukaupti. Ir kitoms valstybėms už akių užbėgti. Pats laikas Vokietijai labai nepatogus buvo, kadangi kitos valstybės susijungusios ir prisitaisiusios buvo. Greitai tai ir pasirodė. Rusija jau buvo atkėlusį netoli ribų didžią kareiviją. Fransija taipojau rinko kareivius, net į Belgiją jau siunčiusi tulus būrius, nors su visu mažumą daugiau atsilikusi. Vokietija laukdama, kol jai neapsakys karo kitos valstybės, būtų buvusi iš pat pradžios pasmerkta pražuvimui.

Patsai karas.

Karas dar nebuvo apsakytas, o maži Rusų kareivių būriai grūdėsi jau Vokion tai ties Klaipėdą į Mažąją Lietuvą, tai toliau į Rytprūsų pietus, į Poznanių ir tt. Dabar, kaip karas buvo apskelbtas, jau didžios Rusų kareivijos pludo per Vokietijos ribas. Atsitiko didesni mušiai jau 2. Rugpjūtis. Tuoju ir Fransai (Francūsai) atšoko prieš vakarų Vokietijos ribas. O apie karo stovį tarp Fransijos ir Vokietijos nebuvo dar kalbos. Todėl Vokietija skelbė 3. Rugp., kad Fransai pradėję karą prieš Vokietiją.

Vokiečiai dabar ir kiek įmanydami skubinos į Fransiją, jeib kuo-greičiau sumušus Fransus. Paprašė Belgijos, kad leistų per savo kraštus Vokiečių kareivijai

traukti. Žadėjo nieko pikto Belgams nepadaryti ir visus Belgų nuostolius atlyginti. Belgai atmetė tą prašymą. O tai todėl, kadangi buvo jau seniau slapčia sutartį padarę su Anglais ir Fransais juos leisti traukti per savo šalis ir kovoti prieš Vokietiją.

Vokietiai greitai žengė per Belgijos ribas. Ir Anglai tuojuo, butent 4. Rugp., apsakė Vokiečiams kara, būk norėdami ginti Belgų. Padarė tai labai gerą įspūdį. Anglai pasirodė mažiųjų valstybių gynėju. Ir visas pasaulis žiūrėjo į Anglus su pagarba. Mat, žmonės yra maži vaikai. Senasis tai buvo Anglų gudrumas. Ištikrųjų Anglai negynė Belgų. Tie keli kareivių būriai, kuriuos jie nukėlė po tūlų savaičių Belgijon, nėra nei kalbos verti. Dalykas kaip tik buvo visai kitas. Anglai apsakydami Vokietijai karą, padarė Belgus kovoti prieš Vokiečius su lūkesčiu, Anglai atšoksią jiems į pagalbą. O Anglai džiaugėsi, kad mažoji Belgija taip drąsiai kovoja už Anglų gerovę. Nėsa Vokiečiams greit pertraukius per Belgiją ir Fransiją apveikus, nebūtų Anglijai nieko pelnyti iš to karo. Dar galėjo jai Vokiečiai pavojingi pastoti paėmę visus Fransijos ir Belgijos jurų krantus, kurie tik siaurų jurų skiriami nuo Anglijos. Taip Anglija nevien buvo Rusijos ir Fransijos drasinusi eiti karan prieš Vokietiją, bet ir-gi vargšą Belgiją bereikalo įstumusi į karą. O pasaulis tikėjo Anglų prakilnumu. Dar-gi nei šiandien Anglai nėra kaip reikėjus pastačiusi kareiviją atitinkančią jos didybei.

Tuo tarpu Austrija taipojau apsakė Rusams karą. Buvo tai 5. Rugp. Tas dalykas vėl visą karo kaltybę vertė ant Vokietijos bei Austrijos-Madjarijos. Išrodė, lyg Rusai karo nenorėję. Bet ilgiau Austrams laukti nebuvo galima. Rusai traukė artyn. Ir buvo reikalinga, išstarti, kokiame padėjime Austrija gyvena su Rusija.

Taip dabar buvo kvojama rytuose nuo Baltikos jurų tolyn pietuosna lig netoli Juodųjų jurų. Pietuose prie Austrijos-Serbijos ribų ir vakaruose Belgijoje, Fransijoje ir mažame Vokietijos kampe Lotharingoje bei Elsave.

Pirmųjų mėnesių karas vakaruose.

Verždamies per Belgiją, Vokiečiai umaru užėmė labai drutą tvirtovę Lüttich 7. Rugp.

Vėl Vokiečių valdžia prašė Belgų valdžios, Vokiečius leisti traukti per Belgiją ir pažadėjo jai nekenkti ir visus Belgų nuostolius atlyginti. Bet Belgų valdžia atmetė šiuos prašymus ir, Anglų kiršinami, kuo-smarkiau kibo į Vokiečius, net gyventojus ginklavo prieš juos.

Bet iš to Belgams išėjo tik baisiai skaudūs atsitikimai. Vokiečiai kartotinai sumušė Belgų kareiviją ir užėmė vyriausiąjį Belgų miestą, butent Bruessel 20. Rugp. Belgai-nekareiviai pasalomis bandė nušauti Vokiečius-kareivius. Į miestą Loeven įtraukę, meilingai gyventojų priimti, nuvargę Vokiečiai atsigulė. Bet naktį miegančiuosius veidmainingieji Belgai-nekareiviai užpuolė ir baisiai žudė. Už tai Vokiečiai keršyjo tiems žmonėms didoką skaičių nušaudami ir miesto dalį sugriaudami. Atsitiko šis skaudus dalykas 28. Rugp.

Dabar visame pasaulyje tapo skelbta, kaip nežmoniškai Vokiečiai apsiėję su Belgų žmonėmis. Bet Vokiečiai buvo jau 14. Rugp. persergėję Fransų bei Belgų valdžią, kad žmonių-nekareivių įsikišimas į karą busias baudžiamas. — Suprantamas dalykas, kad tuomet karas turi pastoti visų priešingos žemės gyventojų naikinimas. Nėsa kareiviai priversti manyti kiekvienas vyras, kiekviena motera šaus kas akies mirksnį į juos ir jie turi todėl pasiskubinti jį arba ją nužudyti. Toks padėjimas maž-daug buvo Belgijoje. Valdžia buvo ten pati ginklų įdavusi ir žmonėms-nekareiviams. Net moteros buvo šaudžiusios į Vokiečius. Kad tai visai beprotiškas dalykas yra, lengva suprasti. Trumpame laike Belgai ir Fransai-nekareiviai pajuto, jog nebliktų jų neivieno, kad toliau taip dar pasielgtų. Ir tad buvo visai ramu Belgijoje. Nors viens antras beprotis bandė savo neva-patriotismą dar parodyti. O rodos tik nesunku išmanyti, jog mūsų laiku prieš kareiviją, o butų jį ir nedidė, paprasti žmonės nieko ištaisyti negali.

Vokiečiai dabar su didžia galia traukė tolyn per Belgiją vakaruosna Fransijon. Belgijos kareivija buvo

atstumta į Belgijos šiaurės tvirtovę Antverpen. Kita tvirtovė, butent Namur, Belgijos vakaruose, tapo Vokiečių paimta 25. Rugp. Ir Vokiečiai buvo Fransijos šiaurę pasiekę.

Tuo tarpu buvo ir Anglai jau atsikeldinę šiek-tiek kareivių Fransijon. Juos Vokiečiai sumušė ir iš dalies suėmė Fransijoje ties miesto St. Quentin (tark: Sę Kąte).

Bet ir kitur, butent toliau pietuosna, buvo Vokiečiai įsiveržę į Fransiją. Rods visai pradžioj Fransams pasisekė užimti miestą Muelhausen Elsase. Bet jau 10. Rugp. jie buvo išvaryti ir sunkiai sumušti.

Ir kitose vietose Vokiečiai kuone kasdieną Fransus apveikė, jog rodės karas turi pasibaigti keliose savaitėse. Rugpiučiui vos baigiant, Vokiečiai buvo jau netoli Pariso, vyriausiojo Fransijos miesto. Fransų valdžia bėgo pirmose Rugsėjo dienose iš čia tolyn į pietų vakarus, į miestą Bordeaux (tark: Bordo).

Tai žygiu Fransai skelbė, jog jie dabar Vokiečius jau atkerta. Ištikrųjų, Vokiečiai traukėsi atgal nuo Pariso, jo nepaėmę. O Fransų kareivija žinoma juos pasekė, kol nesustojo Vokiečiai ilgoj eilėj nuo Elsaso šiaurėn per šiaurės rytų Fransiją, jos didį dalį užėmę. Veltui Fransai bandė Vokiečius stumti tolyn ir varyti laukan iš Fransijos. Veltui jie bandė šiaurėj su maža Anglų kareivijos pagalba Vokietius apsupti. Vokiečiai užėmė didžiąją tvirtovę Antverpen 10 Spalio ir greit visą Belgiją, išėmus mažą kampytį vakaruose prie jurų. Ir dabar Vokiečių eilės nusitėsė šiaurėn lig jurų. Jos gynė 948 kilometrų (km) Prieš juos kovojo Fransai, Anglai ir likusioji Belgų-kareivių dalis. Fransai tikėjo, kadangi jiems pasisekė Vokiečius atkirsti nuo Pariso, pasiseksią juos ir išvyti iš Fransijos ir Belgijos. Ir nuolatai jie ir Anglai gyrėsi, jog jau veja Vokiečius. Bet nieks tam lygaus neatsitiko.

Ypačiai smarkiai kibo Fransai-Anglai-Belgai į Vokiečius Lapkričio mėnesį likusiame dar Belgijos kampelyj. Čia teka upe Iser. Čia iškasti daug kanalų. O čia kaip tik keliami buvo kruvinausieji mušiai.

Anglai ir Fransai buvo atsivedę daug murinų iš pietų kraštų, kad kovotų už juos prieš Vokiečius. O

ypatinga, nejautė pasaulis, kaip labai baisiai tuo Fransai-Anglai pasielgia. — Nejautė, kas yra Anglų-Fransų tikslas šitame kare.

Šiŝon, prie Iseros, kovos truko dienomis ir naktimis. Baisiai daug žmonių padėjo savo galvas. Bet Fransams-Anglams nepasisekė, ko jie norėjo. Vokiečiai palaikė savo vietas. Vietose net nukėlė jas pirmyn.

Bet kas buvo priežastis to, kad Vokiečiai traukėsi atgal nuo Pariso, kad Fransai gyrėsi juos sumušę? — Tuoį pat pamatysime.

Pirmųjų mėnesių karas rytuose.

Karui vos apskelbus, Rusai su didžia galia veržėsi Vokietijon. Prie Silėsios ir Posnaniaus provinsų ribų tulose vietose tapo atkirsti 2., 3., 5. Rugpiuties. Taipojau susikirtę su Vokiečiais Rytprusuose, jie turėjo vėl traukties Rusijon. Bet neilgai trukus Rusai buvo kruvon sutelkę didžias kareivijas ir dabar jie naujai briovėsi į Rytprusus.

Pirmasis didysis mušis atsitiko ties Stalupėnais 17. Rugp. Rusai tapo sumušti. Vokiečiai jiems paėmė 3000 kareivių. Bet Vokiečiai traukėsi atgal į vietas, kurios geriau tiko atsigynimui. Jie buvo per silpni prieš Rusų daugybę.

Po kelių dienų Rusai juos sekė. Ir naujas sukilo mušis. Šį kart ties Gumbine. Truko jis nuo 20. iki 23 Rugp. Vėl Vokiečiai sumušė Rusus ir paėmė jiems 8000 kareivių ir 8 kanules. Bet Vokiečiai dabar traukėsi toli atgal. Mat iš pietų smerkėsi į Rytprusus didė Rusų kareivija iš Lomžos, Ostrolenkos, Pultusko, Novo-Georgievskio. O toji butų ties Gumbine esantiems Vokiečiams parėjusi į nugarą. Tuomet jie butų žuvę.

Rytprusų pietuose Rusai šauniai toli buvo įsibriovę. Visą eilę miestų jie buvo paėmę, paveikslui Alensteiną, Gilgenburgį, Ortelsburgį, Johannisburgį. Dabar, Vokiečių kareiviams apleidus Rytprusų rytus, Rusai ir tuos užpludė. Ir greit jie laikė savo rankose miestus Lykį, Margraboą, Goldapę, Gumbinę, Ysrutį, Stalupėnus, Pilkalnį.

Paėmę 26. Rugp. ir Tilžę. Jau 24. rytmetuj atjojo burelis jų kareivių ir suardė traukinių stotį bei tolašio įtaisymus ir nujojo. Tad vėl keli kiti ratais atbėgo. Vienas antras jų neiškentė neįšokęs į sankrovą byką pasiimti. Teko jiems tai keli laikrodžiai, tai keli kiti mažmožiai. Tad 26. Rugp. atitraukė iš Tauragės per tiltą didis Rusų burys ir užėmė galutiniai Tilžės miestą. Nuo tos dienos 5. val. po piet plasnojo Rusų vėliava ant Tilžės miestnamio lig 12. Rug. taipo-jau 5. val. po piet.

Rusai traukė dabar su didžia galia prieš Karaliaučiaus miestą. Ir kruvinai buvo kvojama palei Deimės upę, kuri iš Priegulos teka į Kuršių mares. Bet ir pietuosna nuo Priegulos buvo Rusai užėmę daug kaimų ir tulus dar miestus. Kovose miestelis Tapiau kuone visai tapo sugriautas. Baisios žinios pasklido apie Rusų pasielgimą su Rytprusų gyventojais. Ir plaukai šiaušasi viso to atsimentant. Tilžėj Rusai pasielgė nežiurint į mažesnius plėšimus žmoniškai.

Tuo tarpu buvo Rytprusų pietuose aplink miestus Hohenstein, Gilgenburg, Ortelsburg, Neidenburg ir kt. baisiai kvojama. Gyrėsi Tilžėj Rusai, buk greit paimsią Karaliaučių, bet jie čia nieko neįstengė padaryti. O minėtoj kvoj nuo 26.—29. Rugp. Vokiečių, vedamų generolo Hindenburgio, tapo kuone visiškai apsiausti ir sumušti, kad bene dar niekuomet mušio su tokiais nuostoliais apveiktiesiems nebuvo buvę. Su viršum 90 000 Rusų kareivių pakliuvo į Vokiečių rankas. O sužeistų ir negyvų gulejo laukuose gal 100 000. Vokiečiams teko dar ir 516 kanulių ir visokios karo reikmenės.

Kelioms dienoms praėjus Hindenburgis nusitvėrė tą Rusų kareiviją, kuri vyriausiai per Virbalių buvo į Rytprusus įsimerkusi, ir kurią vedė jų generolas Rennenkampf su did. kunigaikščiu Nikolai Nikolajevič. Kruvinas mūšis atsitiko tarp miestų Tapiau-Gerdavo-Angenburgio-Darkiemio. Vėl jis truko kelias dienas. Pagaliaus 12. Rugsėjo buvo Rusai vėl visiškai sumušti. 30 000 jų kareivių liko Vokiečių rankose ir 150 kanulių. Tik didžiausioji šitą Rusų kareivijos dalis paspėjo dar išbėgti Rusijon.

Ta patį 12. Rugsėjo, po piet 3. val., mažas Vokiečių kareivių burys buvo pasiekęs Tilžę. Rusai kilo jį pasitikti pietuosna nuo Tilžės. Pradėjo kirtimas. Truko gal $\frac{1}{2}$ val. Tad Rusai traukės atgal. Visai atsileidę jie kanules vežė per Tilžę. Neilgai trukus, atbėgo Vokiečių pėstininkai; ir kanulės sovada buvo vežamos pro Tilžę, į jos rytų pusę. Netrukus $\frac{1}{2}$ val., Rusai buvo išvyti. Bet netoli nubėgo. Iš šiaurės buvo kiti Vokiečių kareiviai pasiskubinę juos pasitikti. Tai jie pasidavė. Bet buvo dar kazarose Rusų kareivių. Ir su jais buvo vakare dar susikirtimų. Sekamą rytą sukilo netoli Tilžės prie Splitrės kaimo dar mušis. Čia buvo keli tukstančiai Rusų įsirausę į žemę ir gynės smarkiai net su kanulėmis. Kova truko nuo 5. valand lig 10. prieš piet. Tad Rusai pasidavė.

Dabar buvo jie visai iš Rytprūsų išvyti. Vokiečiai juos ginė rytuosna lig prieš Kauną, Gardiną ir Osoviečią. Tai buvo apie 15. Rugsėjo. Palikime čia taip Vokiečius, taip Rusus ir pažvelgkime, kas toliau pietuose atsitiko.

*

Tuojaus iš pradžios Austrai smerkėsi Lenkijon abipusiai Vyslos. Pasisekė jiems kelis kart Rusus sumušti, paveikslui ties Krasniką 20. Rugp., ties Lubliną 25. Rugp. Bet tad Austrai turėjo atgal traukties, kadangi Rusams toliau pietuose pasisekė Austrus apveikti ir išlengvo užimti Galicią. Vyriausiasis jos rytų dalies miestas Lembergą pateko Rusams 5. Rugsėjo. O to mėnesio pabaigoj buvo ne vien Galicia ir Bukovina Rusų rankose, bet ir pietų-rytų Madjarijos (Vengrijos) dalis. Rusai buvo žengę per Karpatų kalnus.

Tai Austrai-Madjarai sukilo. Pradėjo baisus mušai ten pietuose 6. Spalio. Ir Rusai nuolatai tapo sumušti ir per Karpatus nuginti rytuosna. Vokiečiai buvo šokę Austrams į pagalbą. Ir tiemsiems pasisekė Spaliui dar ne praėjus Rusus nustumti lig Galicijos, ir Bukoviną jiems kuone visai išplėsti iš rankų.

Tuo tarpu Rusai pradėjo vėl ir smerkties į Rytprūsus, Tulus kartus buvo kovos ties Augustovo ir Suvalkais. Rusai tapo sumušti, bet pagaliaus Vokiečiai

tik traukės atgal. Baisiai buvo kovojama ties Širvinto Spalio pradžioj. Rusai turėjo labai daug nuostolių. Vokiečiai jiems paėmė 3000 kareivių 14. Spalio. Tą pačią dieną juos ir išvarė iš miesto Lyk. Bet paskui tik reikėjo Rusus vėl įleisti į Rytprusus. Ir jie užpludo Rytprusų rytuose plotį gal trijų mylių (20 km.) platumo nuo Niamuno lig už Lykio ir siaurus pakraščius pietuose. Buvo Rusų rankose vėl tuli miestai: Pilkalnis, Stalupėnai, Goldapis, Lykis ir tt. Bet šikart Rusai nebeįstengė taip toli įsibriauti kaip pirmą kartą. Buvo pasilpėję o Vokiečiai daugiau dar patvirtėję.

Bet jie tačiau nebandė Rusų vyti iš Rytprusų. Už tai jie Lenkijoje šauniai kirto į juos. Rusai vėl tušus kartus tapo sumušti, paveikslui prie miesto Radom 4. Spalio, prie miesto Lodž 15. Spalio, Grojec 17. Spalio, ir nuvyti atgal į Ivangorodą ir Varšavą. Galicijoje Rusai buvo įsiautę Austrų tvirtovę Przemysl ir bandė ją paimti smarkiai puldami ant jos 8. Spalio. Bet 12. Spalio Rusai tapo nuginti nuo tos tvirtovės.

Greit Vokiečiai su Austrais-Madjarais pradėjo kovoti dėl Ivangorodo ir Varšavos. Labai kruvinos buvo čia kovos tarp 20. ir 27. Spalio. Vokiečiai ir Austrai, matydami tuo-tarpu negalėsią užimti tiedvi tvirtovę, pradėjo 28. Spalio traukties atgal nuo Vyslos Vokietijos ribosna. Po kelių dienų Rusai juos sekė. Ir Lapkričio pradžioj jie buvo netoli Vokietijos ribų ties Posnaniaus ir Silėsios provinsų. O Galicijoje jie taipojau žengė pirmyn. Naujai įsautė tvirtovę Przemysl 12. Lapkr. Išrodė dabar, lyg būtų Rusai laimėję. Jų rankose buvo pietuose Bukovinos dalis, toliau šiaurėnkuone visa Galicia ir ilgas plotis Rytprusuose. Vokiečiai ir Austrai nieko nebuvo paėmę Rusams, išėmus didį kareivių ir ginklų-kanulių skaičių.

Turkai ir didysis karas.

Kaip toliau atgal matėme Rusai ir Anglai laukė Turkijos palaikų. Ji buvo 1911. ir 12. mts. šauniai apiplėšta Italų - Serbų - Bulgarų - Graikų. Ir vis daugiau jai aiškėjo, jog Rusai rengiasi jai paimti Konstantinopolį ir šalis aplink Juodąsias juras, Anglai plačius

žemės plotus Anjoje. Turkai buvo bandė palaikyti gerus santykius su Rusais ir Anglais. Bet karui pradant, jiems pastojė nebeabejotina, jog Anglams-Rusams - Fransams laimint prieš Vokietiją, jų valstybė bus tikrai žuvusi. Todėl jie pagaliaus pasiryžo stoti į kovą prieš tuos, kurie jos galo laukia. Tokiu būdu jie manė žūtį nors garbingais, jeigu tik jiems nepasisektų laimėti.

Ir jie ruošėsi karui. Anglai bandė juos patraukti dar savo pusėn. Bet per daug negerumų jau buvo išrodę Turkams. Be to Turkai ir buvo gana gerai išvydę paskutinius Anglų-Rusų troškimus. Turkai todėl ir priėmė į savo uostą Vokiečių du karo laivus, kurie turėjo bėgti nuo Anglų-Fransų karo laivyno. Vokiečiai siulė Turkams parduosią šiuo-du laivus. Turkai mielai pritarė, kadangi Anglai, karui pradėjus, buvo skelbę palaikysią tuodu karo laivus, kuriuo-du statę buvo Turkams už Turkų pinigų. Anglams ir Rusams labai netiko, kad Turkai siuliamu-du laivus pirko. Bet tuo Turkai nesirūpino. Užvėrė jurų sąsiaurą ties Dardanelių tvirtovėmis, tai yra prieš Tarpžemių juras, ir sąsiaurą rytuosna nuo Konstantinopolį, tai yra prieš Juodąsias juras.

Iš lengvo priešingumas tarp Turkų ir Rusų-Anglų vis daugiau sukilo. Pradėjo Anglų karo laivai plaukioti netoli Dardanelių ir Rusų netoli Konstantinopolio. Turku laivynas to nebodamas išplaukė į Juodąsias jūras. Susitiko su Rusų laivynu netoli Turkijos kraštų. Ir pradėjo šaudymai. Buvo tai 29. Spalio. Rusų laivynas turėjo šalinties. Greit Turkų laivai nuplaukė į Rusijos kraštus ir apšaudė tulus Rusų karo laivyno uostus. Tokiu būdu pradėjo Turkai dalyvauti didžiame kare.

Iš visų pusių jis jiems dabar buvo apsakomas. Padarė tai Anglai, Rusai, Fransai ir kiti. O Turkai skelbė 11. Lapkr. visoje savo valstybėje „šventąjį karą“ prieš juos, tai reiškė, visi Muhameto tikybės žmonės turį sukilti prieš minimas tautas. Ir Turkai kėlė karėivius prieš Rusiją Kaukazo kraštan, prieš Angliją Aigyptų žemės ribon.

Tuo tarpu Anglai ir Fransai apšaudė iš savo laivų Dardanelių tvirtoves, butent 1., 2. ir 4. Lapkritį. Bet nieko neištaisė. 7. Lapkr. pradėjo mušiai tarp Rusų ir Turkų Kaukasijos kraštuose. Turkams pasisekė Rusus atkirsti. 27. Lapkr. Anglai vėl apšaudė Dardanelių tvirtoves. Bet nieko ir dabar neištaisė. Tą patį laiką Turkai jau ir buvo prie Sūeso kanalo, kurs palei Aigyptų žemę iškastas yra. Atsitiko susikirtimai su Anglais. Ir tieji bėgo nuo Turkų. Bet pagaliaus Turkai daug ištaisyti tikt neįstengė. Ir ilgą laiką po to Turkų karas mažą teturėjo žymių atsitikimų. Vis dėlto karas siautė keturiose srityse: Rytuose prie Rusijos ribų, pietuose Serbijoje, vakaruose Fransijoje-Belgijoje ir toli rytų-pietuose prie Turkijos ribų ir, taip sakant, jos vartų.

Atsveriama, kokiū būdu karas tegali pasibaigti.

Karas Serbijos prieš Austriją pasiliko be svarbumo, kaip didžiosios valstybės pradėjo kovoti. Buvo tačiau ir jame gana daug kruvinių mūšių. Serbai labai narsai kovojo. Bet nedaug teištaisė. Austrai juos sumušė tulus kartus. Pagaliaus (2. Gruodžio) net paėmė vyriausiąjį jų miestą Belgradą. Bet jau 15. Gruodžio jie jį vėl apleido. Austrų kareivija buvo kitur labai reikalinga. Ir nuo to laiko buvo tikt mažuma tekovojama Serbijos karo laukuose. Taip likos ilgą laiką.

Ir vakarų mušio laukuose neatsitiko persikeitimų. Fransai - Anglai - Belgai neįstengė pralaužti Vokiečių eilių. O Vokiečiai savo kareivių didumą statė čia, kur karo išeią tapo patikrinta. Tai buvo rytų karo laukuose.

Pradėjo mušiai 11. Lapkričio abipusiai Vyslos pietuose nuo Rytprūsų provinsos. Rusai tapo baisiai suinušti Lenkuose ties miestais Lipno, Vloclavek ir Kutno 13. - 15. Lapkr. Vokiečiai suėmė 26 000 Rusų kareivių ir daug kanulių ir kitų ginklų. Greit buvo Vokiečiai ir netoli miesto Lodž. Čia sukilo vėl kruvinos kovos 15. Lapkr. Ir vėliau ties miestu Lowicz. Vo-

kiečiai paėmė Rusams 40 000 kareivių, 70 kanulių, 150 šaujamų mašynų ir kitų karui reikalingų daiktų. Labai didelė Rusų kareivijos dalis tapo kuone visiškai apsiausta. Tad atsitiko koks nevisai žinomas dalykas, taip kad Vokiečių planas nepavyko visiškai. Rusams pasisekė vieną didį Vokiečių kareivijos dalį apsiausti rytuose nuo miesto Lodž. Krykštavo Rusai ir skelbė pasauliui didį laimėjimą. Bet apsiaustieji Vokiečiai pralaužė Rusų eiles kovodami 26.—28 Lapkr. ir, paėmę Rusams 12 000 kareivių, gryžo su tais pas kitus Vokiečius.

Nuolatai buvo ir po to kovoje Lenkuose. Toliau pietuose buvo Rusai smarkiai sumušami susitelkusiųjų Austrų bei Vokiečių. Ypačiai sunkios atsitiko kovos tarp Vartos ir Pilicos ir netoli Krakuvos 20., 24. ir 25. Lapkričio. Rusai turėjo traukties. Ir Gruodžio 16. dieną Rusų galia buvo galutinai apveikta. Rusija paliko Vokiečių rankose visus Lenkijos vakarus ir traukėsi Varšavon bei toliau pietuosna, į patvirtintas vietas. Niekumet jie nebeatsigavo nuo tų smugių, kuriuos jie buvo patyrę. Bet jų rankose buvo dar kuone visa Galicija ir Rytprūsų dalis. Todėl nebuvo pastebima, kad karo išeiga nebegalėjo būti abejojama. Vokiečiai buvo dabar tikrai viršų gavę šiame kare.

Bet kovos tęsėsi dar nuolatai. Lenkuose buvo kovoje prie Ravkos, Bzuros, Pilicos. Ir daug nuostolių dar turėjo Vokiečiai bei Austrai. O Rytprusuose Rusai net įsiveržė į Tilžės apylinkį 28. Lapkr. ir užėmė visą paribį. Tik dabar buvo tarsi kovos eilė nustatyta. Priešai stovėjo prieš viens antrą savo kasimuose, kurie tęsėsi šiaurėje palei Juravą ir tad nuo Niamuno ir Šešupės pietuosna per Rytprūsų rytus, per Lenkiją, Galiciją ir Bukoviną lig Rumanų ribos per 1370 km. Dabar buvo Vokiečiams tarsi uždavinys, kaip sugriovus Rusų galia, kad taikos prašyti turėtų.

Fransai buvo Lapkričio mėnesį smarkiai kibę į Vokiečius, manydami tieji atitrauksią iš Lenkijos kareivių, ir Rusams pasiseksią Vokiečius sumušti. Bet nieko to neatsitiko. Vokiečiai žinojo, kad atsigysią nuo Fransų. O tuo tarpu Rusai dar buvo pavogingesnieji priešai negu anie.

Metų pabaigoj buvo Vokiečių rankose 310 000 suimtų Rusų - kareivių ir Fransų - Anglų - Belgų 276 200. Kiek Vokiečių priešai laikė paėmę kareivių, nėra tikrai žinoma. Bet jų skaičius negali pasiekti nei pusės, minėtųjų skaičių. Ir nežinant, kaip labai susilpnėję buvo Fransai - Anglai - Belgai - Rusai, jau šis suimtųjų skaičius parodė, jog Vokiečiai karą laimės.

Karas 1915. mt. žiemoj.

Nelengva įsivaizdinti, kiek sunkesnis dar karas pastojo žiemoj. Šalo žmonės - kareiviai laukuose budami ne tik valandą bet dienų-dienas — nakčių-naktis. O oras tai šlapiai dribo, tai vėl kirto šaltai į veidą. Tad užėjo tikras speigas ir vėl pustymai. Pat gyvuliai lenda slėpties nuo tokio oro. Bet kareiviai turėjo sergėti savo vietas, jeib priešas jų neužniktų. Vis jis tykoja, kaip įgriuti galėtų į jas. Jam tai pasisekus, padėjimas dar baisesnis. Kiek čia yra žuvę sužeistųjų, kadangi šaltis žaisdas padarė mirtingas, negalima nei pasakyti. Jau pamatęs kareivius su sušalusių sąnariais, gana numanai.

Bet karas nesiliovė. Kuone nuolatai ir žiemoj buvo kvojama visuose karo laukuose. Labai karštos buvo kovos ypačiai vakaruose. Fransai berdavo iš lekiamų savo mašynų plieninius drožlius ir mėtydavo bombas ant Vokiečių eilių. Dabar pradėjo vartoti net ranka svaidomas granatas ir tokius šuvius, kurie, pataikinę priešą, aplieja jį nuodingais gazais. Ne po ilgo Vokiečiai tokiais-jau įnagiais naudojosi kovose.

Galima sakyti, kad Fransai tris kart ypačiai narsiai puolė ant Vokiečių. Pirmasis labai smarkus bandymas, Vokiečius varyti laukan iš Fransijos, buvo daromas maž-daug nuo 20. Gruodžio 1914. mt. lig 15. Sausio 1915. Iš jo turėjo Fransai tik labai didžius nuostolius. Vokiečiai jiems net paėmė 17 880 kareivių. Mušių laukuose gulėjo 26 000 negyvų Fransų. O kiek dar buvo sužeistų! Vokiečių nuostoliai nepasieko anų nei ketvirtos dalies. Atsitiko tie mušiai toj Fransijos provinsoj, kuri vadinama Champagne (tart reik: (Šapanj)).

Fransai nenusileido. Tuoju, butent 21.—25. Sausio, bandė kitur, bet ir vėl Champagnėj Vokiečius sumušti. Bet vis nesisekė. Tad mažuma aprimę ir prisiruošę labai smarkiai vėl kibo į Vokiečius Vasario 16.—28. ir tad Kovo 2.—10. Ir vėl buvo baisūs tik nuostoliai tų kovų vaisius. Vokiečių pusėj buvo žuvę maždaug 15 000 vyrų, Fransų pusėj 45 000. Ir vėliau Fransai-Anglai-Belgai dar kartojo savo griebimus, bet vos kartais pasisekė jiems vieną ar kitą vietelę užimti. Tuomet labai gyrėsi visam pasauliui. Ir galima buvo pasiskaityti ir mūsų Lietuvių laikraščiuose, kurie eina Amerikoj, jog dabar jau Vokiečiai vejami, jau jie sumušti. Bet tebuvo tai tik sapnai. Vokiečiai gynė ir palaikė savo vietas.

Bet ne be ypatingo tikslo kibo Fransai į Vokiečius. Mat Rusai buvo pasiryžę nors pietuose karo laimėjimą pasiimti. Jie pasitikėjo per Karpatų kalnyną įsigrūsti į Madjariją. Ir kruvinos čia atsitiko kovos. Austrai-Madjarai gynė kalnų kelius kiek tik įstengdami. O Vokiečiai juos gelbėjo.

Tad vėl rodės, lyg karo audra pasilpsta. Bet žygiu pradėjo Vokiečiai ir Austrai-Madjarai mušti Rusus toli pietuose Bukovinoj. Atsitiko tai Vasario pradžioj. Rusai turėjo traukties. Ir buvo nuolatai stumami atgal lig paskiau Austrai jiems atėmė visą Bukoviną. Tai staiga ir šiaurėj, butent prie Šešupės ir Niamuno ir Rytprusų pietuose netoli miesto Johannisburg, Vokiečiai Rusus griebė. Pradėjo kovos 8. Vasario; 10. jau labai smarkiai buvo kertama. Rusai buvo šičion tveriami iš dviejų pusių. Ir greit jų kareivija, kuri gulėjo Rytprusuose, buvo įsiausta. Vokiečiai buvo pasiskubinę net lig už Augustavos ir Suvalkių girių nubėgti į Rusų kareivijos nugarą. Kova truko 8 dienas. Tuomet 10. Rusų kareivija buvo sumušta. Tebesitęsė kovos Augustavo miškuose lig 28. Vasario. Vokiečiai paėmė Rusams mušyje 100 000 vyrų su viršum, 7 generalius, 300 kanulių ir daug dar kitų karo reikmenų. Ir Lenkų šiaurėje Vokiečiai turėjo pasisekimų. Paimitant miestą Przasnyc jiems teko dar 10 000 Rusų kareivių 25. Vas. Bet čia Rusai greit atsigavo. Iš-

grudo Vokiečius iš to miesto. Ir paėmė jiems didoką kareivių skaičių.

Vienok Rusai nebestengė Vokiečių vyti. Vokiečiai visuomet palaikė viršų. Iš Tilžės apylinkio Rusai padingo 15. Vasario. Vokiečiai jiems net paėmė Tauragę. Ilgesnį laiką liko stovis neaiškus. Tad, po 6. Kovo, Rusai vėl įsigrūdo į Mažąją Lietuvą. O Kovo 18. jie net užėmė Klaipėdą. Baisus čia buvo jų pasielgimas su žmonėmis. Labai daug prastų laukininkų, ypačiai Lietuvių, buvo jų žudomi. Bet greit, butent 21. Kovo, Rusai tapo išvejami iš Klaipėdos ir iš Mažos Lietuvos. Ir dabar jie nebegrižo. Dar gi Vokiečiai, nors iš palengvo, vis tolyn grudėsi Žemaitijoj, Lietuvoj ir Lenkijoj. Išrodė, lyg būtų Rusai, paskutinį kartą įsimerkę į Mažąją Lietuvą, Vokiečiams kelią parodę. Bet Galicijoj Rusams pasisekė po 4 mėn. paimti 22. Kovo Austrų tvirtovę Przemysl. Buk tekę jiems ir 45 000 Austrų kareivių. Dabar ir vakaruose kovos vėl aštresnės pastoję. Bet Rusai nieko nelaimėjo.

Turkų atsigynimas prieš Anglus - Fransus.

Tuo tarpu ir Turkų karas buvo svarbesnis pastojęs. 1915. mt. Vasario 19. dieną Anglai - Fransai vėl pradėjo smarkiau apšaudyti Dardanelių tvirtoves. Suleidę ir vėl šaudę, gerai prisiruošę kovai, pagaliaus taip labai puolė ant Turkų 2.—5. Kovo, kad pasisekė net nukelti kareivių Turkų pusiausalyje Gallipoli, kuri skaitoma prie Europos, ir antroji jurų sąsiaurios, tai Azijos, pusėj, netoli Dardanelių. Dar įstengė Turkai savo priešus nuvyti atgal į jų laivus. Bet po laiko Anglai - Fransai tik įstengė net didžią kareiviją nukelti pusiausalyje Gallipoli, sakoma 30 000 vyrų.

Rods turėjo Anglai - Fransai didžius nuostolius. Nuskandino jiems nuplaukę nardomais laivais Vokiečiai ir Turkai tulus karo laivus. Vis dėlto pasisekė Anglams - Fransams sušaudyti vieną Turkų tvirtovių ir užimti minėtosios pusiausalios sklypą. Pradėjo dabar baisios kovos. Turkai gynėsi kiek tiktai galėdami.

Daug čia žuvo kareivių abiejose pusėse. Bet Anglams-Fransams nesisekė tolyn pažengti.

Praėjo taip Gegužės m., Birželį Anglai - Fransai nuolatai dar atkėlė kareivių. Sakoma jų skaičius jau pasiekęs čia 300 000. Kartais buvo kvojama išstis dienas ir naktis be sustojimo. Bet nieko neištaisyta. Tad Rugsėjo mėn. jau Anglai-Fransai nusileido. Pradėjo net kelti kareivius kitur. Suprato, jog ties Dardaneliais neapveiksia Turkų.

Rusijos sugriuvimas.

Rašė Anglų, Fransų, tur but ir Rusų laikraščiai, kad pavasariui pradėjus, busią naujai kimbama į Vokiečius ir tiejie busią apveikti. Neatsitiko tai. Rods kovos sukilo smarkiai Balandžio mėnesį, taip Fransijoje, taip Lietuvoj, Lenkijoje, Karpatuose ir Bukovinoj. Bet jokių pasisekimų Anglams-Fransams-Rusams nebuvo. Už tai Vokiečiai ėmė smarkiai žengt tolyn Žemaičiuose ir Latvijoje. Prieš Balandžio pabaigą jie jau ties Šauliais buvo ir 1. Geg. m. pasiekę net Mintaujos apylinkį, užėmė 8. Geg. m. Liepoją.

Vėl Vokiečiai ir turėjo traukties. Rusai smarkiai pradėjo juos mušti, ir net paėmė jiems vėl Šaulius. Kruvini mušiai kuone kas dieną kertami palei Dubysą ir Suvalkuose. Rusams tulose vietose yra ir pasisekimų. Bet pagaliaus Vokiečiai tik palaiko viršų.

Tuo tarpu yra net atsitikęs visai ypatingas dalykas. Vokiečiai kovodami kelias dienas pralauža 3. Geguž. m. Rusų kovos eiles tarp Madjarų ribos Karpatuose ir Dunajeco upės įtakos į Vyslą. Nuo tos dienos Rusų galia griuva bematant. Kasdieną tukstančiai jų kareivių suimami Vokiečių. Kasdieną jie vietose stumiami ir vejami atgal. Netrukus Vokiečiai su Austrais yra prie tvirtovės Przemysl. Ir 3. Birž. jie ją atima Rusams. Rusai buvo ją 4 mėn. apsiautę. Ji jiems tuokart teko, kadangi jos gynėjai nebeturėjo gana maisto. Dabar Vokiečiai ir Austrai-Madjarai ją paėmė tiktai kelias dienas tekovoję. Skirtumas tarp priešų galybės iš to dabar labai aiškiai matomas.

Kovos tęsėsi tolyn. Bet Vokiečiai pasipelnė vieną laimėjimą po kito. 22. Birž. jie atsiėmė miestą Lembergį, kurį Rusai nuo rudens laikė savo rankose. Pagaliaus Rusai kuone iš visos Galicijos yra išvyti. Laiko jie tik rytuose mažą kampilį. Ir jie čia paliekami. Už tai jie kuo smarkiau vejami tarp Vyslos ir Bugo šiaurėn. Mušis po mušio Vokiečių laimamas toj srityj. Veda juos dabar pagarsėjęs generalas von Mackensen.

Bet ir Lenkijos šiaurėj Vokiečiai pradeda dabar spausti Rusus. Labai atkaklai jie ginasi. Bet iš lengvo jiems paimami miestai ir tvirtovės: Przasnyč (14. Liepos m.), Rožan (24. Liep.), Pultusk (25. Liep.). Vokiečiai žengia per Narevo upę. Lenkų vakaruose Vokiečiai bei Austrai-Madjarai paima Rusams Radom, Grojec, Sochačev (20. ir 21. Liep. m.); Lenkų pietuose Lubliną 30. Liep. m. ir Cholm 2. Rugp. Šiaurėje Vokiečiams tenka tvirtovė Ostrolenka 3. Rugp.

Tad, Rusai jau nusimena. Vokiečiai 5. Rugp. įtraukia į Varšavą, 8. Rugp. ir į Pragę. Austrai paima Rusams Ivangorodą 4. Rugp. Didžioji tvirtovė Novo Georgievski Vokiečių įsiausta 9. Rugp. Dabar Rusai umai bėga iš Lenkijos, baisia degindami kaimus ir žmones-gyventojus vilkdami su savim. Rodos Rusų karo vadovai, matydami Rusijos galios sugriuvimą nebegali sumanyti nieko protingo. Todėl dabar jų pasielgimas su vargšais - žmonėmis pastojo viso karo skaudžiausias. O nieko gero iš to neišėjo. Ir tik didėjo Rusų karvedžių nuodėmė.

Tuo tarpu ir Lietuvoj bei Latvijoje Vokiečiai žengė tolyn. Užėmė visą plotį palei jurų krantus lig Rygos įlankos. Jau 19. Liep. m. buvo Ventapilis Vokiečių rankose, 1. Rugp. Vokiečiai paėmė Mintaują, 28. Liep. m. Lietuvoj Panevėžę. Buvo dabar ir susikirtimų ties Kupiškiais ir Anykščiais. Vokiečiai tad ir priėjo prie Kauno. Ir 18. Rugp. jie jį paėmė. Paėmė 20000 Rusų kareivių ir 1300 kanulių bei daug visokių turtų. Tuo tarpu ir tvirtovė Novo Georgievsk buvo griaujama; 20. Rugp. Vokiečiai ją paėmė. Teko jiems su viršum 90000 Rusų-kareivių, 1640 kanulių ir didi visokių turtų sandeliai.

Nebuvo dar tur but pasaulyje tokie didi laimėjimai kaip jie Vokiečiams teko. O jų žengimas išrodė lyg nesustabdomas. Teko jiems 26. Rugp. Oliža ir tvirtovė Brest-Litovsk ir tą pačią dieną Baltstogės miestas. Toliau pietuose jie paėmė miestą Kovel, ir kitas svarbias vietas, tad prie Niamuno Gardiną 4. Rugsėj. Rusai apleido tulus miestus matydami jų nebepalaikysią. Brest-Litovska, sakoma, buk visai sugriovė, jeib Vokiečiams nebutų čia jokių lobių. Žmonės išvyti tolyn Rusijon.

Dalykams taip stovint, vyriausiasis Rusų karvedys did. kunigaikštis Nikolai Nikolajevič tapo atstatytas ir Rusų Caras pats paėmė į savo rankas karo vedimą 7. Rugsėj. Bet iš to nieko gero Rusijai neišėjo. Jos griuvimas jau nebebuvo sulaikomas.

Vokiečiai bei Austrai - Madjarai paėmė 1. Rugs. Volynijos tvirtovę Luck; 9. Rugs. tvirtovę Dubna; 16. Rugs. jiems teko Pinskas; 18 Rugsėj. Vilnius. Rusai buvo Vokiečių griebiami iš kelių pusių. O jeib nepaklutų į jų rankas, jie bėgo tolyn rytuosna.

Jau seniau, butent Rugp. pabaigoj buvo Vokiečiai Rygos apylinkį pasiekę. Po Vilniaus paėmimo jie ir priėjo prie Duenaburgio ir tad nutiesė savo kovos eilę tiesiog pietuosna lig Galicijos kampelio, kurį Rusai dar belaiko. Kiek čia buvo kovų, kiek kraujo pralieta, kiek žmonių krite, kol tai nepasiekta, vos galima išpasakoti. O kokios sunkenybės prasimušti per girias ir klampynes! Rusai bandė nuolat sulaikyti Vokiečius. Nesisekė. Veltui pražudė žmonių - kareivių gyvybę. Nors didis skaičius gyvas teko Vokiečiams. Lig 1. Spalio 1915. mt Rusų-kareivių buvo Vokiečių rankose 1670000.

Ypatinga pastebėti, ką Rusai ir vyriausiai Anglai-Fransai rašė apie šitus nuostabius Vokiečių laimėjimus. Skaitydamas tai, išrodė lyg tie visai nesvarbus butų, lyg Rusija pasilikusi galinga, kaip buvusi, ir kad ji greit vėl Vokiečius vysianti. Dar gi kartotinai tvirtinama, koks geras esąs Fransų - Anglų - Rusų padėjimas. O kaip Vokiečiai liovė smerkties tolyn Rusijoje, visokie niekai buvo rašomi; paveikslui Vokiečių kur-nors pelkėse nugrimzdusi viena ištisa kareivija. Mėgstama buvo

Įau seniau kalbėti apie Vokiečius, kaip apie paikučius. O pasirodė, jog taip kalbantieji nebuvo gudresni. Vokiečiai visus savo žingsnius labai gerai yra apmąstę. Ir tieji labai skaudus pastojo apveiktiems. Ir „žuvusioji“ Vokiečių kareivija greit pasirodė kitur ir toj vietoj baigia karą vos mažuma ilgiau negu mėnesį kovojusi.

Taip matėme, jog Rusai labai buvo mušami Vokiečių - Austrų - Madjarų. Fransai - Anglai, rodės, nieko nedaro. Berods kibo jie kartais į Vokiečius, bet ne labai smarkiai. Tad žygiu sukilo visa jų kovos eilė. Buvo tam geriausiai pasiruošę. Pradėjo baisus šaudymai į Vokiečius. Kaip lytus krito ant jų be paliovos 40 ir daugiau valandų sunkiausieji šuviai. Vokiečių nuostoliai buvo labai didė. Tad Fransai-Anglai ypačiai dviejose vietose bandė Vokiečių eilės pralaužti. Neapsakomai kruvinos buvo tos kovos. Bet Vokiečiai pagaliaus tik atkirto Fransus. Pradėjo šis Fransų-Anglų sukilimas apie 20. Rugsėj., 25. Rugs. tur but buvo smarkiausieji šaudymai; 30. Fransai-Anglai buvo atkirsti.

Bet jie kartojo dar kelis kart tą patį. Pradėjo nauja kova 6. Spalio. Po kelių dienų buvo vėl atkirsti. Ir tretį kartą jie bandė dar kibti į Vokiečius. Bet ir vėl veltui. Žmonių buvo labai daug pražudyta. Bet Vokiečiai pasiliko savo vietose.

Naujas karo laukas.

Kaip tik tuo laiku, kad Rusų eilės buvo perlaužtos Galicijoje, Anglams ir Fransams pasisekė patraukti savo pusėn dar ir Italiją. Nežmoniškas dalykas yra karas. Bloga yra noras kuo - daugiau įpainoti į karą savo naudai. Bet nedoriausias pasielgimas, tur but, yra tas, kad kito žmogaus draugą padarai jo priešu. Italija buvo su Austrija - Madjarija ir Vokietija 30 metų su viršumi gyvenusi sąjungoj. Buvo pažadėjusi jiedvi gelbėti prieš jų priešus ir iš jų dviejų laukiusi sau pagalbos, kad jai užėitų pavojus. Dar-gi pirm kelių metų šis sutarimas buvo naujai padarytas.

Tai, 23. Geg. m., Italija apsakė Austrijai-Madjarijai karą, būk turinti ginties nuo pavojaus, kurs grėšias išpildymui tautiniems Italų laukimams. Sako tikroji

priežastis ta buvusi, kad Austrija esanti amžinasis Italų priešas ir laikanti pasiglemžusi tulus Italų gyvenamus kraštus.

Teisybė yra, kad tarp Italų ir Austrų buvo pra-eitais šimtmečiais karų. Bet nemenkesnės priežasties turėjo Italija pykti ant Fransų ir Anglų. Abieji laiko savo rankose didesnes ir svarbesnes dar už Austrijos kraštus, kur gyvena Italai. Todėl savo kraštų atga-vimas veikiau būtų turėjęs būti priežastis kovoti prieš Fransus-Anglus, ne už juos.

Jeigu švelniai norėtume spręsti apie šį Italų pasi-eligimą, sakytume, jie bijojo Austrai jiems atsigiešią, kad jų negelbėję šiame kare, kaip būtų reikėję. Bet ta baimė tegalėjo Italams but įkvėpta. Vokiečiai-Austrai, laimėję šiame kare, privalys ilgų metų, kad atsigautų. Todėl negali pradėti dar mušti ir Italų. Be to visas šis karas parodė, jog Vokiečiai-Austrai-Mad-jarai tenorėjo atsiginti nuo priešų. Tikroji priežastis Italų kirtimo Austrus-Vokiečius bus bene ta, kad Italų politikos vedėjai pastoję buvo Anglų-Fransų įrankiais.

Taip didysis karas rado naują sau lauką. Ir ne po ilgo buvo prie Austrijos ir Italijos ribų kvojama. Suprantamas dalykas, turėdami tiek priešų, Austrai te-galėjo ginties prieš Italų užpuolimus. Todėl jie leido Italus vietose pereiti per savo ribas lig čia, kur jiems smagiau buvo Italus atkirsti.

Italai tulus kartus, pristatydami visas jėgas, bandė Austrų eiles pralaužti. Buvo tikrai baisiai kvojama dienomis ir naktimis. Bet Italams nesisekė pasiekti, ko norėjo. Austrai ir Vokiečiai palaikė savo vietas. Pirmasis labai smarkus bandymas Austrus apveikti buvo daromas Birželyj, antrasis Liepos m., trečiasis Rugs. Visi šitie Italų pasistengimai liko be geidžia-mojo vaisiaus. Po ilgo prisiruošimo vėl sukilo Italai prieš Austrus su didžiu smarkumu Spalio mėnesį. Ir vėl nieko nepelnė. Tiktai labai daug pražudė kareivių, kalbama apie 150 000. Atsitiko jiems tas pats dalykas kaip ir Fransams. Žinoma yra žuvę ir daug Austrų-Vokiečių kareivių. Bet suprantamas dalykas, kad toli ne tiek, kiek Italams. Šiaip nebūtų galėję išturėti Italų

griebimų. O ir negali buti Austrų - Vokiečių čia per daug. Mat, jiems prisielna kovoti tuluose karo laukuose, o jų toli nėra tiek, kiek Anglų - Fransų - Rusų - Italų - Serbų - Belgų ir tt. Taip nėra abejotina, jog Italai nelaimės. O kad kur-nors karas bus užbaigtas, jiems nebus smagių dienų.

'Karas jurose.

Kaip žinoma Anglai turi viso pasaulio didžiausiąjį karo laivyną. Juo jie valdo visas juras. Karui pradėjus plaukė į jūrą tuli Vokiečių karo laivai. Negalėdami išbėgti nuo Anglų, Fransų ir kitų laivų, jie bandė kiek tik galėdami kenkti Anglų prekybai. Tai jiems ir pasisekė. Nuskandino labai daug Anglų prekybos laivų. Bet pagaliaus jie žuvo. Anglai su savo ir savo talkininkų laivais juos pavijo ir sušaudė.

Atsitiko tolimose jurose netoli pietų Amerikos ir dvi didi jūrų kovi. Lapkričio 1. 1914. mts. kovojo ten 4 Anglų su 5 Vokiečių karo laivais. Nuskendo 2 Anglų laivai. Bet jau 8. Gruodžio Anglai galėjo keršyti. Užniko 9 Anglų ir Japonų karo laivai 5 Vokiečių laivus ir jiems nuskandino 4 su visais žmonėmis. Kiek nuostolių Anglai yra turėję, dar neskelbta. Sužinota tik, kad vienas Japonų laivas žuvęs.

Pirm šitų dviejų kovų buvo Vokiečių karo laivams pasisekę kelis savo priešų karo laivus nuskandinti. Bet svarbiausios kovos jurose atsitiko netoli pačios Britanijos. Jau 18. Rugs. 1914. mts. buvo kovota Vokiečių jurose. Anglams žūva vienas nardomas laivas, Vokiečiai neturi nuostolių. Tad 29. Rugs. jau didesnė kova sukyla tarp Anglų ir Vokiečių laivų. Žūva Vokiečiams 3 maži karo laivai. Rugs. 22. vienas nardomas Vokiečių laivas nuskandina umai po viens antro tris didžius Anglų karo laivus Aboukir, Hogue ir Cressy.

Nuolatai gandina Vokiečiai Anglus apšaudydami jų krantus. Dar ir Vokiečių oro laivai nukyla į Angliją ir apšaudo tulas vietas iš oro.

Anglams skęsta viens laivas po kito, paveikslui laivai Audacious (29. Spalio), Bulwark (25. Lapkr.),

Formidable (1. Sausio 1915). Bet ir Voklečiai neteko tuly labai gerų laivų. Žuvo jiems 4. Lapkr. didysis karo laivas York Vokietijos pakrantyse užplaukęs ant minos.

Vieną kartą Anglai ir bandė Vokiečių krantus pasiekti su savo laivynu. Buvo tai 25. Gruod. Bet nieko neištaisė.

Labai pablogėjo Britanijos (Anglijos) padėjimas Vasario m. 1915. mt. Vokiečiai skelbė nebeleisiją Anglų laivams liuosiai plaukti iš Anglijos ir Anglijon, skandysią juos. Pradėjo šis Vokiečių darbas 18. Vas. Ir dabar kuone kasdien žuvo vienas antras Anglų laivas. Vokiečiai plaukė aplink Angliją nardomais laivais. Anglai žinoma ir gynės, tai apgavingu budu, tai ir atvirai kovodami. Žuvo todėl tuli Vokiečių laivai. Bet Anglams bandant naudoties keliavimo laivais karo tikslams, Vokiečiai nuskandino 7. Geguž. m. didįjį laivą Lusitania. Labai jiems pyko dėlto Amerikiečiai, kadangi jų daug su tuo laivu žuvo. Bet rodos ir jų buvo kaltybės dėl to išgastingo daigto. Vokiečiai priversti ginties kiek tik galėdami.

Baltikos jurose buvo kartais taipogi kovų tarp Rusų ir Vokiečių laivų. Turėjo vieni ir antri nuostolių. Bet nesveria jie daug šitame kare. Tik lyg svarbesnės yra pastojusios dabar kovos Tarpžemių jurose.

Karas Azijoje ir Afrikoj.

Kaip iš pradžios papasakojome, Vokiečiai turi nausėdijų Afrikoj ir Azijoje bei Okėanijoje. Tarp valstybių buvo suderėjimas padarytas, kad kuomet nors karui pradedant, nebutų karas nešamas ir į nausėdijas Afrikoj. To Anglai nebojo. Tuoju bandė Vokiečiams paplėšti nausėdijas. O kadangi jie savo laivynu juras valdo, jie visur ir gali nuplaukti ir nukelti kareivių. Dar gi pasisekė Afrikos pietuose sukelti Burus kovoti prieš Vokiečių nausėdijas. Todėl jiems ir pasisekė tųjų dalį užvaldyti. Kovos Afrikoj negalėjo buti didžios, kadangi nedaug čia buvo Vokiečių-kareivių.

Kitaip buvo karas Azijoje Tsynė rytuose, kur Vokiečiai turėjo uostą ir miestą Tsingtau nuo Tsyniečių.

pasisamde. Čia buvo maž-daug 3000 kareivių. Miestas buvo gerai patvirtintas. Prieš šitą Vokiečių nausėdiją pasisekė Anglams užsiundyti Japanus. Jie trumpai ir nemandagai reikalavo iš Vokiečių, kad šalintuos iš čia, šiaip Japonai pasiimsią tą nausėdiją savo kariška galia. Šitą Japonai skelbė Vokiečiams 15. Rugp. 1914. mt. Vokiečiai po ilgesnio laiko pranešė Japonams, jog nematą reikalo, į jų prašymą atsakyti.

Tad ir pradėjo Japonai kariauti. Rugs. 29. jie bandė umaru paimti Vokiečiams miestą. Nesisekė. Bet 7. Lapkr. Vokiečiai pagaliaus tik buvo priversti pasiduoti. Japonai praneša, kad jiems tekę 2300 Vokiečių-kareivių. Prieš juos kovojo didė Japonų kareivija.

Be šito miesto Japonai ir pasiėmė tulas Vokiečių salas ir vieną antrą salyną Okėanijoje. Ir Anglai užvaldė šiais, butent 1915. mts., dar vieną antrą Vokiečių nausėdijų. Bet suprantama, tai nesvarbu. Kokia pusė laimės, ta paskui ir nausėdijų pasiims, kaip jai tiks.

Serbijos žuvimas.

Tarp Austrijos - Madjarijos ir Serbijos karas pradėjo, ir pirma jis čia pasiliaus. Bet kad jis tokia pabaigą turės, tikrai nei Rusija nei Serbija nesitikėjo. O rodos nebuvo persunku tai numanyti. Kur tokių vėlimų ir vylių yra, norimas dalykas retai tepavyksta. Serbija norėjo didėti ir laukė Austrijos - Madjarijos sugriuvimo. Rusija norėjo didėti ir šelpė tą patį lūkimą. Tik reikėjo pradžios. Toji Serbų padaryta, bet Rusų norėta. Serbija buvo Rusijos įrankis. Piktieji piktus piktam naudojo. Gal, tautos šakų suglaudimas yra ir geras dalykas, bet geram negalima vartoti blogų priemonių. Jeigu tai daroma, jau visas dalykas yra subiaurintas. Ir negali turėti kito negu liudno galo.

Serbija ištisus metus su viršum gynė savo ribas. Vokiečiai tuo tarpu sumušė tarimajį Serbijos gynėją, butent Rusiją. Reikia daug dar darbo, Rusijai visiškai sugriauti. Bet kiti dalykai tur but spyrė Vokietiją-Austriją-Madjariją tuo tarpu palikti Rusiją savo likimui ir kreipti savo galias į kitą priešą. Rodos tujų nei vienas nesitikėjo, kas atsitiks. Tai jiems berašant apie

vieną pelkėse pradingusią Vokietijos kareiviją, toji žygiu leido savo kanulėmis griauti prie Dunojaus krantų. Buvo tai 20. Rugsėjo. Vėl lyg aptilo čia kova. Tad 7. Spalio Vokiečiai-Austrai-Madjarai kėlės per Dunoją, Driną ir Savą Serbijon. Veltui Serbai gynės. Jų priešai atpludo kaip tvanas iš visų kraštų. Jau 9. Spalio buvo vyriausias Serbų miestas, butent Belgradas, Vokiečių - Austrų paimtas. Serbai gynės kaip tikri karižygiai. Bet be jokio protingo apmąstymo. Jiems buvo įkvėpta, Anglai-Fransai-Rusai juos gelbės. Ir jie tikėjo tuo. Bet žinantiems buvo aišku, kad niekas jų gelbėti nebegali. Dar ir išrodė, lyg nėra tikro noro Angluose ir kituose jiems gelbėti. Tarsi vien tebutų geidžiama, kad Serbai gintuos lig paskutinio žmogaus, jeib tokiu budu Vokiečiai - Austrai kuo - daugiau būtų silpninami. Nenumanė Serbai, jog pasaulyje dar to nebuvo, kad didžia tauta būtų gyvenusi mažos tautos gerui.

Pagaliaus stojos dar Bulgarijai Vokiečių - Austrų - Madjarijos pusėn prieš Serbus. Jau 6. Spalio buvo Rusijos atstovas Bulgarijoj pranešęs, kad Rusija nepasitenkinanti Bulgarijos atsakymu į Rusų prašymus ir pertraukianti ryšus su Bulgarijai. Neilgai trukus, Bulgarijai jau ir kovojo prieš Serbus. Dalykas yra tas, kad 1912. mts. kare su Turkais Bulgarijai buvo smarkiausiai kovoję ir daugiausiai laimėję. bet paskui Serbai-Graikai tik pasilaikę didesniąją griobio dalį. Buvo dar ir karas tarp Serbijos - Graikijos ir Bulgarijos, kurioj pastarojo liko apveikta. Ir tulos Bulgarijos gyvenamos šalys pateko Serbams. Tų dabar Bulgarijai norėjo. O kadangi jie jų kitaip negavo o aišku buvo, kad Vokiečiai-Austrai karą laimės, Bulgarijai šoko jiems talkon, jeib dalyvautų laimėjime.

Taip dabar Serbija iš trijų pusių įsiaučiama. Ir vis tolyn žengia jos priešai. Vieną miestą, vieną tvirtovę po kitos paima. O kadangi Serbų kovoja jauni ir seni, rodos, lyg Serbų tauta turės but išnaikinama. Taip kartais gali užsidegti kariška dvasia, kad nieko nebemąsto.

Berods Anglai - Fransai iš pietų ateina Serbams pagalbon. Bet aišku, kad toji visai be verčios. Ji yra

daug permaža ir per vėlyba. Taip ši čon kur karas pirma pradėjęs, jis pirma ir pasibaigs. Bet tikrai skaudus yra Serbų likimas. Ir turėtų buti pasergėjimas kitoms mažoms tautoms, kad jos niekumet neturėtų laukti iš didžiųjų paramos ir neturėtų bandyti ginklais kovoti prieš juos, bet vien dvasios auklėjimu.

Karo užbaiga.

Tokia, kaip parodėme, buvo karo pradžia, prie tokio galo jis yra ir priėjęs. Bandėme visa kuo - teisingiau išguldyti. Bet žinome patys geriausiai, kad tai labai sunku. Dabartis su savo neapsakomai didžiais atsitikimais nuolatai bliugina supratimo žvilgį. Bet rodos nebusime per toli nukrypę nuo to, kas ištikrųjų buvo ir yra.

Taip ir sprendžiame apie karo užbaigą. Ji rodos nebėra toli. Ir tikrai tikime, kad po metų galėsime pranešti, kaip jis pasibaigęs ir kokie yra Europoj ir pasaulyje politikos ir kiti padėjimai. Permainų be abejonės bus labai daug ir didžių. Skaudusis laikas bus praslinkęs. Žaizdos išgys, ašaros pasiliaus tekėjusios. Gal žmonės ir pradės suprasti, kad kiekvienas ir mažame savo skritulyj teisingiau gyvendamas nors kiek dirba, kad nebegalės buti tokių karų, kaip jie dabar žmoniją žudo. — Visiems viso labo!

Vds.

